

Наталія МУСІЄНКО

кандидат філософських наук

СЛУЖІННЯ РІДНОМУ СЛОВУ (До 90-річчя від дня народження Н. Г. Кандиби)

*Виймала з серця болю ти жало,
Моя вродливице, жоржино кароока...
Любов ЗАБАШТА
(Пам'яті Наталії Кандиби)*

Наталія Кандиба. Фото 1954 р.

На полиці вишикувалися невеликі за форматом книжки — збірки українських поетів та письменників, видані у 50—80-ті рр. минулого століття. Максим Рильський, Андрій Малишко, Платон Воронько, Борис Олійник, Микола Сом, Любов Забашта, Леонід Вишеславський, Ганна Чубач, Іван Гончаренко, Василь Козаченко, Михайло Стельмах, Лідія Компанієць, Наталя Кащук, Леонід Куліш, Тамара Коломієць, Вікторія Віта, Віктор Кочевський, Леонід Ковальчук, Олекса Ющенко... На кожній книжці — дарчий напис. «*Чарівній Наталі Григорівні з подякою за те, що вона існує на світі*», — пише Леонід Вишеславський. «*Справжньому майстру художнього слова і справжньому світлому моєму другові*», — підкреслює Платон Воронько. «*З глибокою повагою та вдячністю*», — підписує свою збірку Борис Олійник.

Хто ж вона, ця актриса, що викликала такі почуття захоплення та вдячності у великих поетів?

Добродійка Наталія Кандиба належить до славетного козачого дворянського роду, чие коріння сягає XVII ст., на що вказує історик В. Л. Модзалевський у своєму Малоросійському Родословнику [1] та у спільному з істориком В. К. Лукомським дослідженні — Малоросійському Гербовнику [2]. Відомий енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона також згадує цей рід [3]. Пише про Кандиб і наш сучасник Сергій Павленко у книзі «Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники» [4]. Саме на полтавських кандибівських землях у селі Велика Семенівка Дубов'язівського району (нині Сумська область) 29 вересня 1916 р. у сім'ї Григорія Петровича та Наталії Пилипівни Кандиб народилася Наталя.

Та славне походження стало лише на заваді юній Наталці під час навчання у Київському театральному інституті в 30-х рр. XX ст. Її намагалися виключити як «класово-ворожий елемент», хоча батько давно вже загинув у вирі тяжких воєнно-революційних років. Врятувало те, що вітчим, Грищенко Семен Михайлович, працював робітником заводу «Арсенал». Часи були нелегкими: одного за одним арештовували кращих професорів інституту, серед яких був і студентський улюбленець, відомий дослідник українського театру П. Рулін, повністю розформували польський та єврейський курси... Лише завдяки щасливій випадковості вдалося залишитися в інституті студенткам цих курсів: Ванді Русиновій, Вірі Гольд, Фаніні Ковалевській (до речі, першого і улюбленого педагога Клари Новикової). Їх пов'язала з Наталею Григорівною багаторічна дружба на все життя.

Молодість і віра в мистецтво брали своє. Саме тоді студенти захоплювалася грою А. Бучми, Н. Ужвій, Ю. Шумського, а під час поїздок до Москви мали можливість подивитися «Даму з камеліями» у театрі В. Мейєрхольда, побачити геніального С. Михоелса в «Королі Лірі». То була велика школа.

У студентських спектаклях з Наталею Кандибою грали ті, на кого чекала слава видатних режисерів та педагогів: М. Карасьов, що все своє творче життя пов'язав з Театральним інститутом, В. Івченко, один із засновників кінофакультету і знаний кінорежисер, В. Данченко, що багато років очолював театр ім. М. Заньковецької.

Після закінчення Інституту збуваються найсміливіші бажання — Наталія Кандиба стає актрисою Театру імені І. Франка. А далі... була війна. Молода актриса, як і мільйони її співвітчизників, опинилася на тимчасово окупованій території. У Києві їй, дружині радянського офіцера, залишатися було небезпечно. Родина перебирається до Білої Церкви, де актриса починає працювати у пересувному театрі. Відомий мистецтвознавець В. Гайдабур в своїх книжках «Театр, захований в архівах» [5] та «Театр між Гітлером і Сталінін» [6] переконливо довів, що митці, які волею долі грали в театрах на теренах України в тяжку воєнну добу, стверджували духовні цінності національної культури та підтримували віру і надію в серцях людей. Згодом вони ставали об'єктами несправедливих звинувачень — уже саме перебування на окупованій території розцінювалося радянським режимом як зрада. Варто лише згадати долю видатного художника І. Кавалерідзе або геніального співака Б. Гмирі.

Ще йшла війна, а Наталія Кандиба після визволення Києва вступає до фронтової концертної бригади. Разом з радянськими військами артисти йшли фронтовими шляхами Польщі, Угорщини, Австрії, виступаючи іноді і під обстрілами, і під бомбардуваннями.

Після війни актриса їде до чоловіка — Станіслава Вікторовича Вишинського, який служив у радянському війську в місті Ваймері, а після повернення до Києва все життя працював у кінематографі. У Ваймері Наталія Кандиба вступила до театру при будинку офіцерів і грала провідні ролі як у класичному репертуарі («Пізня любов» О. Островського), так і в п'єсах сучасних авторів («За тих, хто в морі» Б. Лавреньова). Невдовзі театр зазнав сумної долі. Майже вся труппа театру складалася з акторів, які були вивезені під час війни у Німеччину для виступів перед так само вивезеними співвітчизниками. Цих акторів на чолі з головним режисером, талановитим і досвідченим фахівцем, М. Корниловим було заарештовано за несправедливим звинуваченням у співпраці з ворогом.

Залишатися без театру Наталія Кандиба не могла. Вона організовує і стає художнім керівником труппи, до якої входять як військові (офіцери і солдати), так і їхні дружини. Звичайний «драмгурток» дуже скоро набув професійного рівня. Музику до спектаклів професійно виконував музикант В. Шкіль, який після повернення на батьківщину тривалий час працював у славетному Ленкомі М. Захарова. Аматорський театр користувався величезним успіхом і гастролював у радянських військових частинах. Дехто з його учасників після мобілізації став професійним актором, назавжди пов'язавши свою долю з театром та залишивши в душі глибоку вдячність своєму художньому керівникові.

Прийшов час, і сім'я Наталії Кандиби повернулася до Києва. І знову вона у стінах рідного театру грає спектаклі, які ставили Г. Юра та М. Крушельницький. Її партнерами на сцені були Ю. Шумський, В. Добровольський, П. Сергієнко. Та настав час болісних розчарувань. Цікавих ролей ставало все менше — усе важче було відтворювати схематичні, далекі від життя постаті.

Розлука з театром була драматичною, проте виявилось, що зміна долі привела актрису до істинного покликання. Якщо працюючи в театрі, вона лише епізодично з'являлася на естраді з художнім читанням, хоч і встигла завоювати повагу та любов глядацької аудиторії, то, залишивши театр, Наталія Кандиба повністю присвятила свій яскравий талант українській поезії. «Віддала себе на вітар мистецтва безповоротно, до останнього подиху», — писала про неї Любов Забашта.

Наталія Кандиба і Віктор Добровольський

Робота в Київській філармонії передбачала не лише концерти на київській сцені. Старенький автобус возив артистів у село, де часто-густо люди в залі сиділи у кожухах і шапках, а актриса стояла на сцені у відкритій, вечірній, завжди вишукано елегантній сукні. Наразі, важко було знайти вдячнішу аудиторію, ніж у тих сільських клубах.

Саме у філармонії актриса починає працювати з режисером та драматургом П. Пасекою. Добрі творчі поради отримує Наталія Кандиба і від свого однокурсника М. Карасьова, який на той час уже став професором театрального інституту.

Основою репертуару актриси стає українська поезія, як класична, так і сучасна. Серед улюблених авторів-сучасників — Максим Рильський, Леонід Вишеславський, Платон Воронько, Андрій Малишко. Молоді поети охоче довіряли актрисі виконання своїх творів, бо знали, що її високий професіоналізм стане запорукою успіху. *«Прочитай, Наталочко, мені Лесю, і Малишка, і Сосюру. — Ти ж уміла там, у найтяжчі дні, вирізнять безжалісно халтуру»*, — промовляє її подруга, поетеса Любов Забашта. *«З давньою, — ще од дівочих літ, — любов'ю, з найуклінінішою дякою за високе служіння Слову, яке народжується для людей вдруге в палкій силі й пристрасті у Вашій душі»*, — звертається до актриси поетеса Наталя Кащук.

Нині це може здивувати, але актрисі «не рекомендували» читати зі сцени «Сон» Тараса Шевченка. На думку «цензорів», це могло викликати небажані асоціації. А українська поезія взагалі вважалася такою, що не збирає аншлаги. Проте саме на концертах Наталії Кандиби такі аншлаги були. Українська поезія отримала *«натхненну пропагандистку українського слова»*, — підкреслював поет Леонід Куліш. *«Голос і очі артистки Наталі я зберігаю у серці своєму, як дубов'язівські соняшині далі, як золотого кохання поему»*, — захоплювався талантом і красою актриси поет Леонід Вишеславський.

Наталія Кандиба і Юрій Шумський

Справжньою мистецькою подією стала програма-портрет Лесі Українки під назвою «Струни серця». Це була і розповідь про життя великої поетеси, і натхнене читання її творів у супроводі прекрасної піаністки Елеонори Пірадової та співачки Тетяни Винниченко-Майбороди. «Ця композиція являла собою начебто поетичний щоденник роздумів поетеси над своєю долею: пристрасне бажання подолати, будь-що перемогти нещастя, що її спіткало, спираючись лише на свою силу духу» [7]. Успіх програми надихнув на створення літературних портретів видатних жінок [8], серед яких найвдалішою була розповідь про велику українську співачку Соломію Крушельницьку за книгою В. Врублевської [9]. Концерти у Львові мали надзвичайний резонанс. Вони йшли у супроводі платівок, на яких було записано унікальний голос співачки.

Наталія Григорівна завжди раділа за успіх своїх молодих колег, допомагала добрими фаховими порадами. Щиро вітала зовсім молоду Нілу Крюкову з її блискучою роботою над поемою Ліни Костенко «Маруся Чурай».

Прагнучи знатися з новинками української поезії, актриса була частою гостею у Спідці письменників України. З особливою теплотою згадувала про такі її візити відома поетеса Ганна Чубач: «Це була прекрасна актриса, добра і чуйна Людина». Щирим другом українських письменників називає актрису поет і перекладач Віктор Кочевський.

В останні роки життя Наталію Кандибу захопила доля геніальної української актриси Марії Заньковецької. Вона почала сама працювати над літературною композицією, занотуюючи свої думки у товстому шкільному зошиті. Він так і залишився на її письмовому столі. А ще назавжди залишилися записи з її незабутнім голосом, де вона читає те, що було для неї найдорожче: українську поезію. Залишилися фільми, де Наталія Кандиба зіграла хоча

й невеликі, але дуже виразні ролі [10]. Це, зокрема, фільми «Олекса Довбуш» та «Пригоди з піджаком Тарапуньки» В. Іванова, «Шлях до серця» В. Івченка, «Фортеця на колесах» О. Ленціуса. Збереглися любов і вдячність тих, хто хоч раз слухав зі сцени цю прекрасну, талановиту актрису, знав цю світлу, щирю людину. Чарівну своєю молодістю, пристрасною, жіночністю, аристократизмом духу, як писала поетеса Наталя Кашук про Наталію Григорівну Кандибу.

1. *Модзалевскій В. А.* Малоросійський Родословник. — Київ, 1910. — С. 263–271.
2. *Лукомскій В. К и Модзалевскій В. А.* Малоросійскій Гербовникъ съ рисунками Егора Нарбута. — Спб., 1914. — С. 67
3. *Энциклопедическій словарь / Издатели: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефронъ.* — Спб., 1895. — Т. XIV. — С. 285.
4. *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та приборники. — К., 2004. — С. 196–197.
5. *Гайдабура В. М.* Театр, захований в архівах (Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації 1941–1944 рр.). — К., 1998. — С. 10.
6. *Гайдабура В. М.* Театр між Гітлером і Сталіним: Україна. 1941–1944. Доли митців. — К., 2004. — С. 32.
7. *Зюков Б. Б.* На сцене и экране — Леся Украинка. — К., 1987. — С. 190.
8. *Слободян В. Р.* Овіяна легендою // Молода гвардія. — 1975. — 31 грудня. — С. 3.
9. *Врублевська В.* Соломія Крушельницька: Роман-біографія. — К., 1979.
10. *Капельгородська Н., Глуценко Є., Синько О.* Український бібліографічний кіно-довідник. — К., 2001. — С. 254.